

Vojtěch Šanda jako dogmatik

Lukáš Nosek

Bude-li čtenář hledat sekundární literaturu ke jménu Vojtěch Šanda (1873–1953), pak si zřejmě tuto postavu zařadí mezi orientalisty, orientální filology či dokonce biblisty.¹ Hovoří pro to mnohé: na konci 19. století studoval v Jeruzalémské biblické škole orientální filologii, jeho první monografie z počátku 20. století byly věnovány historickým reáliím starozákonních dějin (*Untersuchungen zur Kunde des Alten Orients*, Berlin 1902; *Die Aramäer*, Leipzig 1902; *Die Bücher der Könige übersetzt und erklärt* [1. díl a 2. díl], Münster 1911 a 1912; *Starosemitské nápisy*, Praha 1912; *Salomo und seine Zeit*, Münster 1913; *Elias und die religiösen Verhältnisse seiner Zeit*, Münster 1914), v l. 1934–1939 vyučoval tyto obory na filosofické fakultě Karlovy univerzity. Přesto by měl být Vojtěch Šanda znám i jako dogmatický teolog, autor dvoudílné učebnice dogmatiky – *Synopsis Theologiae Dogmaticae Specialis* (1. díl 1916, 2. díl 1922). Tento kompletní manuál obsáhl celou tehdejší výuku dogmatické teologie se všemi jejími traktáty, obsahově byl velmi zajímavě řešen a latinský jazyk svědčil nejen o autorově jazykovém nadání, ale byl také důvodem, proč mohl být vydán v prestižním freiburském nakladatelství Herder.

Právě Šandovi jakožto dogmatikovi je věnován tento příspěvek, který se nejprve krátce zmíní o jeho životě (1.), následně představí vlastní dogmatické dílo (2.) a na závěr výsledky analýzy vybraných christologických a soteriologických otázek (3.).²

1. ŽIVOTOPIS VOJTĚCHA ŠANDY³

Vojtěch (Adalbert) Šanda se narodil 15. října 1873 v Kvílicích u Slaného v rodině horníka, naddělního Vojtěcha Šandy (narozen 1837). Maminka Anna Šandová, roz. Brožová (narozena 1849), byla v domácnosti. O dva roky mladší byl jediný sourozenec Karel (narozen 1875), který se později stal členem řádu Milosrdných bratří. Maturitu složil Vojtěch Šanda v Litoměřicích v r. 1892, čímž dokončil svá studia za-

¹ Srov. *Orientalia z knihovny ThDr. Vojtěcha Šandy – katalog knih*, ed. M. Durychová a P. Václav, Praha: Kniha, 1955; J. BEČKA, „Šanda Vojtěch,“ in *Kdo byl kdo: Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*, ed. J. Filipický, Praha: Libri, 1999, s. 466; P. JÄGER, *Jan Nepomuk Hejčl, vědecký spor s Vojtěchem Šandou*, diplomová práce obhájená na KTF UK, Praha, 2008.

² Srov. L. NOSEK, *Christologická a soteriologická analýza v díle Synopsis theologiae dogmaticae specialis od ThDr. Vojtěcha Šandy*, diplomová práce obhájená na KTF UK, Praha, 2007, vedoucí práce: prof. C. V. Pospíšil, Th.D.

³ Srov. SKTF, fond Personalia, sl. Vojtěch Šanda; NOSEK, *Christologická a soteriologická analýza*, s. 12–32; M. VANÁČ, *Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy v letech 1891–1939: Příspěvek k dějinám vztahu mezi státem, církví a univerzitou na přelomu 19. a 20. století*, diplomová práce obhájená na KTF UK, Praha, 1999, s. 171–173; V. NOVOTNÝ, *Katolická teologická fakulta 1939–1990: Prolegomena k dějinám české katolické teologie druhé poloviny 20. století*, Praha: Karolinum, 2007, s. 392–393.

počatá na německém gymnáziu v Bohosudově. Záhy byl litoměřickým biskupem Emanuelelem J. K. Schöbelem (1824–1909) vyslán ke studiu filosofie a teologie na Univerzitu Leopolda Františka v Innsbrucku. Mezi Šandovými učiteli⁴ figurovali pro dogmatiku profesori Anton Straub SJ, Hugo Hurter SJ a Ferdinand Stentrup SJ. Studia ukončil Šanda 23. července 1897 promocí na doktora teologie. 2. října 1897 pak byl v litoměřické katedrále vysvěcen na kněze. Po několika měsících strávených jako katedrální kaplan byl poslán na orientalistická studia do bejrútské a jeruzalémské biblické školy, kde v l. 1898–1900 studoval východní semitské řeči a dějiny Orientu. Studia pak dokončil v Berlíně v l. 1900–1902, kde také zveřejnil svůj první spis.

Po návratu nastoupil Šanda jako profesor do litoměřického semináře, kde se mj. seznámil s pozdějším pražským arcibiskupem Františkem Kordačem (1852–1934).⁵ V r. 1909 kandidoval na místo profesora Starého zákona na teologické fakultě v Olomouci, na něž však byl vybrán Jan N. Hejčl.⁶ Šanda v přihlášce uvedl, že byl o rok dříve navržen *primo loco* na mimořádného profesora semitských jazyků a literatury na univerzitě ve Würzburgu,⁷ kam však z neznámých důvodů nenastoupil. V *Národních listech* se také r. 1909 o Šandovi spekulovalo jako o možném kandidátovi na 15. litoměřického biskupa.⁸ V r. 1917 byl Šanda vybrán na uvolněné místo profesora dogmatiky na teologické fakultě v Praze, na něž byl jmenován 22. ledna 1918, pročez zde v březnu zahájil přednášky.⁹ V červenci 1919 byl členem delegace Jednoty katolického duchovenstva do Říma k papeži Benediktu XV. a snad byl i jedním z kandidátů Jednoty na pražský arcibiskupský stolec po uprchlém arcibiskupovi Huynovi.¹⁰ Do třetice se jeho údajná kandidatura na biskupský stolec (jako pomocný biskup – koadjutor) zvažovala v r. 1928 v souvislosti s onemocněním arcibiskupa Kordače.¹¹ Se Šandovým působením na pražské teologické fakultě (1918–1931) jsou spojeny i některé kontroverze: spor s biblistou Hejčlem o jeho překlad Starého zákona a o zamítnutí jeho kandidatury na stolicí Starého zákona na pražské fakultě; tvrdý posudek na habilitaci Josefa Berana z pastorální teologie atd.

⁴ Prof. F. Biederlack SJ (*Moraltheologie, Soziale Frage*), Prof. A. Straub SJ (*Dogmatik*), Prof. H. Noldin SJ (*Moral- und Pastoraltheologie*), Prof. E. Michael SJ (*Kirchengeschichte*), Prof. J. B. Nisius SJ (*Bibelstudium Neues Testament*), Prof. M. Flunk SJ (*Alt- und neutestamentliches Bibelstudium, Altorientalische Sprachen*), Prof. M. Gatterer (*Moral- und Pastoraltheologie*), Prof. H. Hurter SJ (*Dogmatik*), Prof. N. Nilles SJ (*Kirchenrecht*), Prof. M. Limbourg SJ (*Katechetik*) a konečně Prof. F. Stentrup SJ (*Dogmatik*). Dle sdělení archiváře innsbrucké univerzity Dr. Petera Gollera.

⁵ Srov. P. MAREK, *Arcibiskup pražský František Kordač*, Olomouc: Moneta, 2005.

⁶ Srov. JÄGER, *Jan Nepomuk Hejčl*, s. 12–17.

⁷ Zemský Archiv Opava, pobočka Olomouc – fond Univerzita Olomouc – Teologie, kt. 285, Děkanát, přihláška 16. duben 1909 (č.j. 770/09). Za tyto údaje vděčím Mgr. Pavlu Jägerovi.

⁸ Srov. „K obsazení stolce biskupského v Litoměřicích,“ *Národní listy*, 1. 12. 1909, s. 1. Za tento údaj vděčím Mgr. Pavlu Jägerovi.

⁹ Srov. M. VAŇAČ, „Výuka jednotlivých oborů na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy v letech 1891–1939,“ in *Sborník Katolické teologické fakulty UK v Praze*, sv. 3, ed. P. KUBÍN, Praha: Karolinum, 2000, s. 142–144.

¹⁰ Srov. J. DOLEŽAL, *Český kněz*, Praha: Československá akciová tiskárna, 1931, s. 64; J. KADLEC, *Přehled českých církevních dějin*, sv. 2, Řím: Křesťanská akademie, 1987, s. 240; MAREK, *Arcibiskup pražský František Kordač*, s. 69; J. SOJČEKOVÁ, *Opravná hnutí v římskokatolické církvi na přelomu 19. a 20. století se zřetelem ke vzniku Církve československé*, bakalářská práce obhájená na KTF UK, Praha, 2003, s. 67–73.

¹¹ Srov. „Arcibiskup Kordač...,“ *Český deník*, 25. 4. 1928, s. 4. Za tento údaj vděčím Mgr. Pavlu Jägerovi.

Roku 1931 se Šanda postavil na stranu odstoupivšího arcibiskupa Kordače v jeho sporu s nunciem Pietrem Ciriacim.¹² Následkem Šandových článků k této věci rozhodla biskupská konference v říjnu 1931 o Šandově suspenzi *a divinis* a odejmula mu kanonickou misi. To znamenalo i opuštění teologické fakulty. Na kauzu později reagoval latinsky psanou brožurkou (*De Petri Ciriaci, nuntii apostolici, legatione Pragensi. Can. 2404*, Praha, 1933). V roce 1934 mu byla umožněna habilitace ze semitských jazyků na filosofické fakultě Karlovy univerzity, kde jako soukromý docent přednášel arabštinu, hebrejštinu, aramejštinu a syrštinu až do svého důchodu v roce 1939.¹³ Suspenze *a divinis* byla ze Šandy sňata až 29. září 1943.

V létě 1950 byl Šanda aktivním účastníkem státem řízené přestavby teologických studií a přijal funkci děkana na Římskokatolické Cyrilometodějské bohoslovecké fakultě, kterou chápal jako zadostiučinění za příkoří, kterých se mu dostalo v souvislosti s aférou Kordač–Ciriaci. V červnu 1951 byl se souhlasem vlády slavnostně instalován do funkce děkana Kolegiální kapituly u Věch svatých na Pražském hradě.¹⁴ Fakultu definitivně opustil v létě 1952. V říjnu 1953 oslavil osmdesáté narozeniny a na Štědrý den téhož roku zemřel. Jako kněz působil v posledních letech u sv. Gotharda v Praze Bubenči, kde proběhl i pohřeb. Místem Šandova posledního odpočinku je bubenečský hřbitov, kde je uložen se svou maminkou a prof. Ladislavem Pokorným (1915–2000).

2. STRUKTURÁLNÍ A PRAMENNÁ ANALÝZA ŠANDOVY DOGMATIKY¹⁵

2.1 Struktura

Šandova dogmatika *Synopsis theologiae dogmaticae specialis* je rozdělena do dvou dílů. První vyšel v r. 1916 a je rozčleněn do šesti traktátů (I. *De Deo uno*; II. *De Deo trino*; III. *De Deo creante*; IV. *De gratia habituali*; V. *De virtutibus infusis*; VI. *De gratia actuali*). V Úvodu Šanda zmínil samotný vznik díla a částečně ospravedlnil své rozložení traktátů. Druhý díl byl vydán v r. 1922 a obsahuje dalších osm traktátů (VII. *De elevatione et lapsu primi hominis*; VIII. *De Verbo Incarnato*; IX. *De sacramentis in genere*; X. *De Eucharistia*; XI. *De paenitentia*; XII. *De matrimonio*; XIII. *De ceteris sacramentis*; XIV. *De novissimis*). Pro oba díly tedy platí vzestupná číselná chronologie označení traktátů i jednotlivých paragrafů. Konečný paragraf má číslo 360. Na konci druhého dílu připojil autor výběrový věcný rejstřík k oběma svazkům. Celkem čítají cca 800 stran.

¹² ŠTOV. MAREK, Arcibiskup pražský František Kordač, s. 129; B. PITRÚN, *Jadrné memento: Životopisný nástin českého provinciála jezuitů Leopolda Škarka SJ (1874–1968)*, Olomouc: Refugium, 2008, s. 161–176.

¹³ ŠTOV. VAŇÁČ, *Katolická teologická fakulta*, s. 173; BEČKA, *Šanda Vojtěch*, s. 466.

¹⁴ ŠTOV. NOVOTNÝ, *Katolická teologická fakulta 1939–1990*, s. 157; V. BARTŮNEK, *Stručné dějiny kolegiální kapituly a královské kaple Věch svatých na Pražském hradě*, Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1979, s. 31.

¹⁵ ŠTOV. NOSEK, *Christologická a soteriologická analýza*, s. 37–67; V dalším vycházíme z: ADALBERT ŠANDA, *Synopsis theologiae dogmaticae specialis*, sv. 1, Friburg im Breisgau: Herder, 1916 (dále *Synopsis I.*) a ADALBERT ŠANDA, *Synopsis theologiae dogmaticae specialis*, sv. 2, Friburg im Breisgau: Herder, 1922 (dále *Synopsis II.*).

Šandovo členění traktátů zaslouží pozornost. V klasickém manuálu následovalo po pojednání o Bohu (*De Deo uno*, *De Deo trino*) pojednání věnované Kristu (*De Verbo Incarnato*, *De Christo Redemptore*, někdy i *Cur Deus homo* či *De praedestinatione Christi*), pak následovaly úvahy o církvi, o milosti a o svátostech. Klasický traktát *De Verbo Incarnato* se převážně zabýval postavou Spasitele – ontologickou christologií. Traktát *De Christo Redemptore* se pak zabýval dílem Spasitele – soteriologií či funkcionální christologií. V Šandově dogmatice však samostatně stojící traktát *De Christo Redemptore* chybí a soteriologická nauka je druhou hlavou traktátu *De Verbo Incarnato*. Pozoruhodné je i zařazení traktátu *De Verbo Incarnato* až na osmé místo. Od traktátů *De Deo uno* a *De Deo trino* je tak oddělen pojednáními *De Deo Creante*, *De gratia habituali*, *De virtutibus infusis*, *De gratia actuali*, *De elevatione et lapsu primi hominis*. Autor toto pořadí pouze v nástinu zdůvodnil v Úvodu prvního dílu, kde hovořil o tom, že pochopení traktátů *De Peccato Originali* a *De Verbo Incarnato* nutně předpokládá předchozí poznání traktátů *De gratia* a *De virtutibus*.¹⁶ Na to také upozornil ve své recenzi profesor Kordač.¹⁷

Následující prezentace Šandovy christologie a soteriologie vychází z *De Deo trino* a *De Verbo incarnato*. Z trinitologického traktátu je brán zřetel na první sekce první hlavy (*Synopsis I.*, s. 64–74) a na paragraf 39, který je věnován patristické nauce o Kristově božství z doby před Nikajským koncilem (r. 325). Z christologického a soteriologického traktátu (*Synopsis II.*, s. 39–135) je přihlíženo k hlavě první, která se dále dělí na sekci o hypostatické unii (s. 39–63) a o důsledcích hypostatické unie (s. 63–88), a na hlavu druhou, která se dále dělí na sekci o dílu Vykupitele (s. 88–108) a o nutnosti, účelu a vhodnosti Vtělení (s. 108–112). *De Verbo incarnato* obsahuje i hlavu třetí, mariologickou, která je v souladu s dobovým zvykem členěna dle výsad Panny Marie; tato část je však v analýze opomenuta.

2.2 Biblické a teologické prameny

Písmo svaté cituje Šanda často a s přesnými odkazy. Na mnoha místech dostává pověsti odborníka na semitskou filologii a obsírně předkládá hebrejské, aramejské a řecké pojmy. Latinské citace předkládá z Vulgáty, při obtížných čteních zmiňuje i různá čtení různých editorů a různých kodexů. V části trinitární, v nauce Písma svatého o božství Krista Syna Božího,¹⁸ autor uvedl novozákonní důkazy božství Ježíše Krista – zejména Matoušovo evangelium (např. Mt 3,3; 11,10; 26,63–65), listy sv. Pavla (Řím 9,5; Tit 2,13 a Flp 2,5–7) a Janovo evangelium (Jan 1,1–4.14.15; 12,37–41) – a následně i mesiášské starozákonní modely, očekávání a mediace – Moudrost, Mesiáš a Slovo Boží (z např. Př 8,22–25.30; Sir 24,5). V christologii a soteriologii autor

¹⁶ „Iam in hoc primo volumine de gratia et de virtutibus agitur, quia clarus gratiae conceptus tironibus ad ea intellegenda absolute necessarius est, quae in volumine altero de peccato originali et de Verbo Incarnato dicenda erunt.“ *Synopsis I.*, s. III.

¹⁷ „Neobvyklé zařazení traktátu de gratia hned po traktátu de Deo creante odůvodňuje autor tím, že následující traktáty de peccato originali a de Verbo incarnato je předpokládají.“ F. KORDAČ, „Synopsis theologiae dogmaticae specialis, Dre. A. Šanda [vol. I]“ (recenze), *Časopis katolického duchovenstva* 57/82, č. 9 (1916): 589–590.

¹⁸ „Sectio I. Doctrina Scripturae de divinitate Christi Filii Dei,“ in *Synopsis I.*, s. 64.

citoval především evangelium Janovo, Lukášovo a Matoušovo, nejčastěji zmiňovaným novozákonním autorem je pak sv. Pavel.

Také *autory patristické epochy* citoval Šanda hojně. V trinitologii si nauky Otců sice všímal, nicméně až na několik výjimek jejich jména či díla neuvedl: často prostě jenom použil formule s blíže neurčeným počtem Otců zastávajících to či ono mínění. V christologii a soteriologii citoval zhruba 50 autorů, mezi nimiž nejčastěji figurovali Augustin, Cyril Alexandrijský, Jan Damašský, Jan Zlatoústý, Lev Veliký, Origenés, Řehoř Nazíanský a Řehoř Veliký.

Texty magisteria v trinitologii autor téměř nepoužil, citoval pouze dva články z paapežského dokumentu proti modernismu *Lamentabili* (čl. 27 a 30). V christologii a soteriologii citoval zejména význačné koncily – 2. konstantinopolský (6krát); efezský (6krát); chalcedonský (4krát) a 1. konstantinopolský (3krát). Mnohokrát také vzpomněl nejrůznější místní synody (římské, alexandrijskou, antiochijskou, frankfurtskou).

Ve věci *ostatních teologů* musíme v první řadě zmínit bibliografii, kterou autor uvedl na začátku obou dílů (*Synopsis I.*, s. XVI–XVIII; *Synopsis II.*, s. V–IX). K trinitologii zmínil vesměs teology 19. a začátku 20. století: Johann H. Janssens (zemřel 1853), Joseph W. K. Kleutgen (zemřel 1883), Josef Jungmann (zemřel 1885), Wilhelm Diekamp (zemřel 1885), Johann B. Franzelin (zemřel 1886), Hermann Schell (zemřel 1906), Henry B. Swete (zemřel 1917), Louis Maria O. Duchesne (zemřel 1922), Constantin Gutberlet (zemřel 1928) či Louis Billot (zemřel 1931). Nejstarší uvedený titul byl vydán r. 1864 (Adolphus B. Van Der Moeren, *De processione Spiritus S. ex Patre Filioque*), nejnovější pak r. 1910 (Jules Lebreton, *Les origines du dogme de la Trinité*). K christologii a soteriologii uvedl 39 knih, z toho 28 z 20. století. Nejstarší titul je z r. 1870 (Johann L. C. F. Schüzler, *Das Dogma der Menschwerdung Gottes*), nejnovější z r. 1921 (Christian Pesch, *Nestorius als Irrlehrer*). Lze tedy říci, že Šanda použil té nejnovější dostupné literatury.

Tím se ale jeho prameny nevyčerpávají, na některé autory odkazoval přímo ve výkladu samém. Méně to platí pro trinitologii, podstatně více pak pro christologii a soteriologii, v níž ze středověkých mistrů zmínil např. Anselma z Canterbury (zemřel 1109), Richarda od sv. Viktora (zemřel 1173), Alexandra Haleského (zemřel 1254), Bonaventuru (zemřel 1274), Tomáše Akvinského (zemřel 1274), Dunse Scota (zemřel 1308), z novověkých a potridentských teologů např. Kajetána (zemřel 1534), Molinu (zemřel 1600), Řehoře z Valencie (zemřel 1603), Suareze (zemřel 1617), Bellarmina (zemřel 1621), Johna de Lugo (zemřel 1660), Honoré Tournély (zemřel 1729), a ze soudobých teologů např. Franzelina (zemřel 1886), Loofse (zemřel 1928) či Lietzmanna (zemřel 1942). Převážně jde jen o letmou zmínku jmen.

3. ANALÝZA CHRISTOLOGIE A SOTERIOLOGIE¹⁹

Nejvhodnějším přístupem k Šandově christologii a soteriologii se jeví prezentace a analýza několika zvláště závažných témat: hypostatická unie, christologické

¹⁹ Srov. NOSEK, *Christologická a soteriologická analýza*, s. 67–90.

tituly, primární účel Vtělení, Kristova kenoze, psychologie, vědomí a vědění Ježíše Krista. Plastičnost Šandovy teologie ukáže jeho pojetí soteriologických modelů.

3.1 Hypostatická unie

Christologická část teologických manuálů obvykle pojednávála téměř výhradně o hypostatické unii a jejích důsledcích.²⁰ Nejinak tomu bylo i u Šandy (viz *De unione hypostatica*: s. 39–63; *De consecrariis unionis hypostaticae*: s. 63–88). Svou christologii otevřel paragrafem o Kristově lidství, následuje obsáhlá část o nestoriánské herezi, v dalších paragrafech je předložena podrobněji otázka spojení lidské a božské přirozenosti v druhé božské osobě: autor postupně předložil obecné poznatky (názvosloví, apod.), Scotovu nauku virtuálního rozdílu mezi přirozeností a hypostazí, Suárezův názor na reálný rozdíl mezi přirozeností a osobou, tomistickou tezi o reálné distinkci i mezi esencí a existencí. V dalších paragrafech jsou uvedeny citace z Otců o hypostazi a hypostatické unii. Vše uzavírá obšírná část o monofysitismu a monotheismu. Christologická pasáž končí paragrafy o počátku hypostatické unie, který je neoddělitelný (*inseparabilis*) od Kristova početí v lůně Panny, a o Vtělení jako *mysteriu stricte dictum*. U celého tématu hypostatické unie Šandova základní otázka zní: „Per quid formaliter humana natura Christi desinit esse persona et coniungitur cum Verbo?“²¹ Tím christologickou otázku redukuje na vztah mezi přirozeností a osobou. Šanda předkládá různé odpovědi představitelů virtuální distinkce a představitelů reálné distinkce. Je zřejmé, že Šanda inklinoval k Suárezovu mínění o nutnosti tzv. *modus unionis*, který lidskou a božskou přirozenost vzájemně „spojuje“,²² a že byl kritikem tomistické nauky o reálné distinkci mezi esencí a existencí.²³

3.2 Christologické tituly

Nejčastěji zmíněnými christologickými tituly jsou: Kristus (cca 680krát), Slovo (cca 238krát) a Syn Boží nebo milovaný Syn (cca 100krát). Méně četné jsou: Mesiáš (14krát), Moudrost (12krát), Kněz (7krát). Pouze jednou autor zmínil: Váš Učitel, Král, Beránek, Posel smlouvy, Důstojný Svědek Otce, Nejmilejší ze služebníků, Vykupitel... Nutno upozornit, že Šanda opakovaně dospěl k závěru, že Kristus je Bůh Jahve (*Synopsis I.*, s. 65, 66, 68, 71 a 73). Byl k tomu přiveden snahou doložit Ježí-

²⁰ Srov. J. RATZINGER, *Úvod do křesťanství: Výklad apoštolského vyznání víry*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, s. 162–163; J. ŽUREK, *Prolegomena k četbě Vladimíra Boublíka*, Praha: Krystal OP, 2008, s. 105–106.

²¹ *Synopsis II.*, s. 45.

²² „Realis coniunctio inter humanitatem et Verbum non potest fieri per aliquid reale ex parte Verbi seu per functionem hypostaticam. Ergo non restat nisi ut fiat per aliquid reale ex parte humanitatis... Modus unionis immediate afficit substantiam humanitatis... Unio fit per modum realem in humanitate et simul per functionem hypostaticam in Verbo... Praecise nostrum mysterium cogit modorum existentiam admittere, quia nulla via manet aliter unionem hypostaticam explicandi. Nam haec necessario fieri debet per aliquid reale ex parte humanitatis, quod non potest esse accidens absolutum; ergo est modus.“ Tamtéž, s. 47–51.

²³ „Haec sententia nititur labili fundamento.“ Tamtéž, s. 51–53 (zde 52).

šovo božství, nikoli úvahou o zjevování jednotlivých božských Osob ve Starém zákoně: Kristus je Bohem (Nového zákona) tak, jako je Jahve Bohem Starého zákona. Jahve je tedy zřejmě pro Šandu synonymem jedné Boží přirozenosti.

3.3 Primární účel Vtělení

Pojednání o tajemství Vtělení zařadil Šanda do soteriologické části. V její druhé polovině je pak předložena úvaha o nutnosti, účelu a vhodnosti Vtělení (*Synopsis* II., s. 108–112). Šandův výklad vychází z předpokladu, že Vtělení není nutné, jako není nutné stvoření. Pokud by bylo Vtělení nutným, tedy nesvobodným krokem Božím, pak by nemohlo vypovídat nic o Boží lásce. Touto nutností by se dávala všanc i naše spása.²⁴ V tom, že Bůh Vtělení sám chce, se projevuje jeho sláva více, než kdyby byl k němu něčím nucen.²⁵ Svoboda Vtělení je však dle Šandy spojena s přísnou účelností:²⁶ Na otázku, zda rozhodnutí o Vtělení, které Bůh – ne nutně, leč fakticky – uskutečnil, mělo za svůj nutný základ Adamův pád či zda by byl Kristus nepřišel, kdyby byl Adam nezhřešil,²⁷ odpověděl Šanda spolu s Tomášem Akvinským, Bonaventurou, tomisty, Vazquezem a kardinálem de Lugou, že by se byl Syn Boží nevtělil, pokud by Adam nezhřešil.²⁸ Méně pravděpodobný byl podle něho názor Alberta Velikého, Dunse Scota,²⁹ Suareze, Pighia či Catharina, že by Syn Boží přišel i za předpokladu, že by Adam nezhřešil.³⁰ Oba názory dle Šandy správně vycházejí z toho, že dílo Vtělení je především projevem Boží slávy, jeho svrchované svobody. K mínění, že lidský hřích sice Boha k ničemu nenutí, avšak Vtělení je přesto odpovědí na něj, se přiklonil proto, že je za tohoto předpokladu podle něho Boží láska zřejmější a lépe docenitelná.³¹

3.4 Kenoze

Teologie rozlišuje dvojí podobu kenoze Božího Syna: kenozi nestvořeného Slova, které při úkonu Vtělení na sebe vzalo lidskou přirozenost se všemi důsledky a omezeními, a tutéž kenozi vtěleného Slova, „která se realizovala v Ježíšově pozemském životě a která dosáhla svého vrcholu v poníženosti smrti kříže.“³² Šanda se kenozi přímo nezabýval. Když však dokazoval Kristovo božství, uvedl, že ve

²⁴ Srov. tamtéž, s. 108.

²⁵ Srov. tamtéž, s. 109.

²⁶ „§ 238. De fine incarnationis“ Tamtéž, s. 110–112.

²⁷ „Sed quaeritur, utrum liberrimum hoc decretum incarnationis, quod Deus de facto executus est, pro indispensabili supposito habuerit lapsum Adae, seu utrum de facto incarnatio ita libere decreta sit propter salutem hominum, ut Christus non venisset, si Adam non peccasset.“ Tamtéž, s. 110.

²⁸ Srov. tamtéž, s. 110.

²⁹ Šanda se tu dopouští časté chyby a zařazuje Dunse Scota mezi ty, kdo za primární důvod vtělení pokládali dovršení stvoření. Scotovo pojetí však bylo odlišné: Kristus je prvním predestinovaným, a Vtělení proto od samého počátku podmiňuje celé stvoření. Viz C. V. POSPÍŠIL, *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*, Praha: Krystal OP; Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 200–205.

³⁰ Srov. tamtéž, s. 110.

³¹ „Nam magis caritas Dei commendatur, si constat Deum ita in carne venisse propter humanam salutem, ut non venisset, si Adam non peccasset.“ *Synopsis* II., s. 111.

³² Srov. POSPÍŠIL, *Ježíš z Nazareta*, s. 219.

Flp 2,6–8 znamenají slova „způsob služebníka“ lidskou přirozenost Ježíše Krista a slova „ve způsobu bytí roven Bohu“ odkazují na jeho božskou přirozenost a dokládají tak, že Kristus je pravým Bohem.³³ Jak je zřejmé z kontextu, autor netvrdil, že se Kristus zbavil své božské přirozenosti, nýbrž to, že sám sebe zmařil tím, že se odmítl jako Bůh projevovat a vzal na sebe všechny projevy lidství. Lze se tedy domnívat, že Šanda pojem kenozé chápal v tom smyslu, že nestvořené Slovo při úkolu Vtělení na sebe vzalo lidskou přirozenost.

3.5 Vědomí a poznání Ježíše z Nazareta

Otázku o vědomí a poznání Ježíše z Nazareta předložil Šanda v paragrafu o lidském vědění Krista (*Synopsis* II., s. 78–82).³⁴ Kristovo poznání vnímal jako poznání vlité a zkušenostní (*scientia infusa et acquisita*). Poznání vlité pak dělil na vlité poznání podstatné (*scientia per se infusa*) a na vlité poznání případkové (*scientia per accidens infusa*). U vlitého poznání podstatného (*scientia per se infusa*) mluvil o takovém poznání, které Kristus sám ze sebe nemohl obdržet, aniž by mu bylo vlitto od Boha.³⁵ Ježíšův rozum tak musel od Boha přijmout zvláštní schopnost (*habitus*) užít vyšších způsobů poznávání.³⁶ Vlité poznání případkové (*scientia per accidens infusa*) vnímal jako poznání, u něhož bylo vhodné (*decuit*), aby vycházelo z pojmů, které by odpovídaly představám materiálních věcí, a aby bylo vlitto do Kristova intelektu.³⁷ Šanda také upozorňuje na rozvoj případkového vlitého poznání souvisejícího s lidským dospíváním Krista. V souvislosti se zkušenostním poznáním (*scientia acquisita*) pak uvedl, že záviselo na vývoji jednotlivých poznávacích schopností, které byly na počátku jeho lidského života nedokonalé. Toto poznání v Kristu tak bylo schopno vývoje (*augmenti capax*): Lk 2,52; Žid 5,8. Bylo omezené na to, co Kristus slyšel, četl, viděl, čemu se naučil.³⁸ Kristus byl ovšem dle Šandy nejnadanějším člověkem (*homo summi ingenii*), hlavou lidského rodu (*caput generis humani*) a poznával proto bez stínů nejmenších pochybností (*sine dubio plurima cognovit*). Na základě Mt 8,10 uvedl, že Kristu byla vzdálena privativní nevědomost (*ignorantia privativa*), totiž, že by nevěděl, co by vědět měl. V této souvislosti ještě zmiňme, že Šanda byl stoupencem teologického závěru (*conclusio theologica*), podle něhož ze skutečnosti Kristova poznání (sebe-vědomí), že je Bohem, plyne, že v jeho duši bylo blažené patření.³⁹

³³ Srov. *Synopsis* I., 67.

³⁴ „§ 224. De scientia humanitatis Christi.“ *Synopsis* II., s. 78.

³⁵ Srov. tamtéž, s. 80.

³⁶ Srov. tamtéž, s. 80.

³⁷ Srov. tamtéž, s. 81.

³⁸ Srov. tamtéž, s. 80.

³⁹ „Christus homo habuit firmissimam persuasionem de sua divinitate. Aptissimum medium, animae eius hanc divinitatis conscientiam concedendi, fuit visio beatifica.“ Tamtéž, s. 77.

3.6 Soteriologické modely

Na otázku, „jak Kristovo utrpení a jeho smrt na kříži působí naši spásu,“ odpovídal Šanda klasickou novozákonní a magisteriální terminologií:⁴⁰

a) *Zadostiučinění* – Tuto kategorii představil autor velice široce (srov. *Synopsis II.*, s. 88–97). Zadostiučiněním se míní náprava osobního ponížení (*reparatio iniuriae personalis*): osobní ponížení značí poškození náležité úcty, tj. poškození toho, komu jsme něco dlužni,⁴¹ a náprava spočívá v projevu uctivosti a přijetí trestu.⁴² Ve vztahu ke Kristu pak Šanda interpretoval pojem zadostiučinění ve smyslu Anselmově: obnova Boží cti skrze pravou Bohopoctu a zástupně přijatý trest. Kristus vydal sám sebe za osvobození celého lidstva od osobního i od prvotního hříchu: jeho zadostiučinění mělo terapeutický rozměr (Kristus jako lékař).⁴³ Na otázku, komu Kristus zadostiučinil, pak Šanda odpověděl, že celé Trojici, tedy i sobě samému.⁴⁴ V jediném Kristu, v jednotě Slova, má proto zadostiučinění dvě podoby – podle lidské přirozenosti se jednalo o zadostiučinění prokazované (jako člověk prokázal zadostiučinění za lidi), podle božské přirozenosti o zadostiučinění přijímané (jako Bůh přijal zadostiučinění ve prospěch lidí).⁴⁵

b) *Vykoupení* – O tomto soteriologickém modelu se autor zmínil v souvislosti s Kristovým zadostiučiněním za hříšné lidstvo na kříži (*Synopsis II.*, s. 93–94) a později mu věnoval samostatný paragraf.⁴⁶ Po krátké biblické pasáži představil vykoupení jako další rozměr Kristova zadostiučinění a jeho zásluh.⁴⁷ Z tohoto pohledu pak spatřoval tři smysly (*sensus*) vykoupení v závislosti na „skutečnosti“, od které nás Kristus vykoupil: 1. vykoupení od osobních hříchů (*peccata personalia hominum – etiam originans Adam*); 2. vykoupení od prvotního hříchu (*peccatum originale originatum – privationem gratiae*); a 3. vykoupení jako zaplacení výkupného ďáblu (tak Órigenés, Řehoř Nysský, Basil a Ambrož, proti Augustin a Řehoř Naziánský).⁴⁸ Šanda sám odmítl třetí smysl vykoupení a zdůraznil vykoupení od prvotního hříchu.⁴⁹ Dále zmínil, že činy, jimiž nás Kristus vykoupil, způsobily trojí účinek:⁵⁰ a) svým utrpením, smrtí a poslušností dosáhl nápravu Boží slávy a cti; b) tím, že se sám stal jakoby vinným (*quasi punitus est*), přijal tresty hříšníků, a c) lidem zasloužil ztracenou milost aktuální i habituální (pomáhající a posvěcující). Účinek a) se dostavil bez lidské spoluúčasti, účinky b) a c) se podle Šandy týkají člověka nato-

⁴⁰ Srov. POSPÍŠIL, *Ježíš z Nazareta*, s. 324–326.

⁴¹ „Satisfactio est reparatio iniuriae personalis. Iniuria personalis... est laesio honoris debiti seu contumelia.“ *Synopsis II.*, s. 88.

⁴² „Ideo satisfactio offenso exhibetur a) per obsequium, i. e. per voluntariam submissionem, qua honor personae offensae iterum agnoscitur (e. g. Per petitionem veniae, revocationem), b) per susceptionem poenae, praesertim si agitur de persona auctoritate praedita.“ Tamtéž, s. 88.

⁴³ Srov. POSPÍŠIL, *Ježíš z Nazareta*, s. 338–339.

⁴⁴ Srov. *Synopsis II.*, s. 96.

⁴⁵ Srov. tamtéž, s. 96.

⁴⁶ „§ 233. De applicatione redemptionis Christi.“ Tamtéž, s. 101–102.

⁴⁷ „Haec redemptio non est nisi specialis denominatio satisfactionis et meriti Christi.“ Tamtéž, s. 94.

⁴⁸ Srov. tamtéž, s. 94.

⁴⁹ „Sed redemptio Christi principalius et primo loco respiciebat liberationem a peccato originali.“ Tamtéž, s. 101–102.

⁵⁰ „Actibus, quibus nos redemit, Christus praesertim tria efficit.“ Tamtéž, s. 101.

lik, nakolik s nimi spolupracuje.⁵¹ Tím míní především slavení svátostí,⁵² zatímco následování Krista zůstalo takřka opomenuto.

c) *Záslužná příčina spásy* – Tento soteriologický model Šanda předložil v jediném paragrafu.⁵³ Uvedl, že Kristovy činy mají takovou hodnotu, že mohou být přijaty nejenom jako zadostiučinění Bohu, ale i jako příčina toho, že je lidem vráceno to, co jim mělo být od Boha darováno.⁵⁴ Kristovo zadostiučinění bylo díky podstoupené smrti dokonalé⁵⁵ a jeho zásluha byla nekonečná:⁵⁶ přinesla lidem nejenom milost posvěcující a pomáhající,⁵⁷ ale i předurčení ke slávě.⁵⁸

d) *Oběť* – Soteriologický model oběti je přítomen v paragrafech o Kristově kněžství⁵⁹ a o jeho oběti.⁶⁰ Knězem je dle Šandy ten, kdo má moc přinášet pravou oběť.⁶¹ Z Písma plyne, že Kristus-člověk byl knězem Boha nejvyššího, podobně jako Melchisedech.⁶² Byl jím ovšem ustanoven podstatně jinak: díky hypostatické unii.⁶³ Tak měl moc přinášet pravou oběť – sebe sama. Autor tuto skutečnost dokládá obvyklými novozákonními odkazy. Podtrhl, že se Kristus svou poslušností stal obětí bytostnou (*essentialiter*).⁶⁴

ZÁVĚR

Šandova teologie zde byla představena ve zúžené, ale reprezentativní optice christologie a soteriologie. Zbývá dodat již jenom souhrnnou charakteristiku:

Jeho christologii lze přiřadit k tzv. *high christology*, vychází *shora* (*von oben*) – Šanda klade veliký důraz na Ježíšův božský původ a hypostatickou unii jediného vtěleného Slova. I v soteriologii proto vyzdvihuje model *Logos sarx*, a to zřetelně na úkor modelu *Logos anthropos*. Tajemství Ježíšova života (*mysteria carnis Christi*) absentují, pojednáno není ani o Ježíšově zmrtvýchvstání. Toto konstatování je zcela zásadní, ačkoli bylo v manualistické teologii obvyklé: dogmatika a zvláště soteriologie, která není zakořeněna v tajemství Ježíšova zmrtvýchvstání, je vpravdě dogmatikou bez kořenů (srov. 1 Kor 15).

Přes tuto výhradu, k níž by se mohly přidružit i další (např. skutečnost, že autor sice postuloval potřebu velmi zajímavého a netypického řazení traktátů, tuto souvislost však již dále nikterak netematizoval), je třeba jasně zdůraznit, že Vojtěch

⁵¹ Srov. tamtéž, s. 101.

⁵² Srov. tamtéž.

⁵³ „§ 232. De merito Christi.“ Tamtéž, s. 98–101.

⁵⁴ Srov. tamtéž, s. 98.

⁵⁵ Srov. tamtéž, s. 101.

⁵⁶ Srov. tamtéž, s. 98.

⁵⁷ Srov. tamtéž, s. 98–99.

⁵⁸ Srov. tamtéž, s. 99.

⁵⁹ „§ 234. Christus homo est sacerdos sensu proprio.“ Tamtéž, s. 102.

⁶⁰ „§ 235. Christus in cruce moriens obtulit verum sacrificium.“ Tamtéž, s. 103.

⁶¹ „Sacerdos sensu proprio ille est, qui habet potestatem offerendi verum sacrificium.“ Tamtéž, s. 103.

⁶² Srov. tamtéž, s. 103.

⁶³ „Christus homo sacerdos constitutus est per unionem hypostaticam.“ Tamtéž, s. 103.

⁶⁴ Srov. tamtéž, s. 103.

Šanda náleží k předním českým dogmatickým teologům a neměl by upadnout v zapomenutí. To bylo také cílem této studie.

Vojtěch Šanda as Dogmatic Theologian

Key words: Šanda Vojtěch; Christology; Soteriology

Abstract: Vojtěch Šanda was Czech theologian (born 1873, died 1953). He was a professor of theology in Prague. He wrote only one book about dogmatic theology, but that was of extraordinary quality. The *Synopsis theologiae dogmaticae specialis* was written in latin and published in 1916 and 1922. In the first chapter of this article, there is a short biography of the author of *Synopsis* – Vojtěch Šanda. The second chapter deals with the structure and sources of *Synopsis*. In the last chapter we present our analysis of the christological and soteriological questions of Šanda's work. These questions go to the Biblical-theological sources of *Synopsis*, to the hypostatic union, to the christological titles for Jesus Christ, to the primary purpose of incarnations, to the kenosis, to the self-consciousness and knowledge of Jesus Christ, and finally to the soteriological models interpreting the cross of Jesus.

ThLic. Lukáš Nosek
Katedra fundamentální a dogmatické teologie
Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy
Thákurova 3
160 00 Praha 6